

LIETUVIŲ, HINDI IR SANSKRITO KALBŲ LEKŠINĖS BENDRYBĖS

Žaneta MARKEVIČIENĖ

Pastabos apie hindi kalbos garsų tarimą, transliteraciją ir morfologiją

Hindi kalboje yra trys trumpųjų ir ilgųjų balsių poros: *i-ī, u-ū, a-ā*. Balsiai *o* ir *ē* trumpųjų porų neturi. Abu jie uždari, įtempti, tariami labai panašiai kaip lietuvių bendrinės kalbos *o* ir *é*, tik priegaidės neskiriamos. Yra du dvibalsiai – *ai* ir *au*. Jie panašūs į rytų ar pietų aukštaičių tvirtagalius *ai, au* su redukuotu balsiu *a*. Visi balsiai ir abu dvibalsiai gali būti nosiniai. Nazalizacija žymima *ā, ū, āū* ir pan. Nazalizacijos atvejų hindi kalboje daugiau negu sanskrite.

Priebalsis *l* pusiau minkštas – tarpinis tarp lietuvių arba rusų kalbų *l* ir *l̃*. Prieš užpakalinės eilės balsius visada minkšti *č* (žymima raide *c*) ir *dž* (žymima *j*). Prieš priešakinės eilės balsius jie šiek tiek kietesni už lietuviškus, nes hindi kalboje nėra asimiliacinio priebalsių minkštinimo. Yra minkštasis *š* (*ś*) ir retai vartojamas kietasis *š* (*ś*). Priebalsis *j* žymimas raide *y*.

Daiktavardžiai yra dviejų giminių: vyriškosios ir moteriškosios. Hindi kalba turi tris linksnius: tiesioginį, atitinkantį lietuvių kalbos vardininką, netiesioginį ir šauksmininką. Labai plačią netiesioginio linksnio reikšmę sukonkretina polinksniai: *kamrā – kambarys, kamrē kā – kambario, kamrē ko – kambariui, kambarī, kamrē mē – kambaryje* ir pan.

Veiksmažodžių bendraties priesaga yra *-nā*: *marnā – mirti, dēnā – duoti, pīnā – gerti, sonā – miegoti, khāsnā – kosėti* ir kt. Lyginamosios ir istorinės kalbotyros darbuose dažniausiai pateikiamas sanskrito veiksmažodžių esamasis laikas (prezensas), rečiau kitos formos, dar rečiau kamienai arba šaknys. Hindi kalbos veiksmažodžių įmanoma pateikti tik bendratį, nes esamojo ir būtojo laiko formos yra analitinės, susidedančios iš kelių žodžių. Pvz.: *tū kartā hai* (skaitoma *hē*) – *tu darąs esi (darai)*, *tū kām kartā hai* – *tu darbą darąs esi (dirbi)*, *tū kām kartā thā* – *tu darbą darąs buvai (dirbai)* ir pan.

Leksikos bendrybių šaltiniai

Ne tik kalbininkai žino apie gausius sanskrito ir lietuvių kalbos leksikos atitikmenis. Bet rišliame tekste tų bendrybių reikia atsidėjus paieškoti. Viena priežasčių, matyt, yra didelis rytų kalbų žodingumas, sinonimų gausa, tarp kurių ir išsisklaido kalbininkų rūpestingai suskaičiuotos bendrybės. Antai žodžių porą *sūnus – duktė* (kartais ir *berniukas – mergaitė, vaikinai – mergina*) atitinka hindi kalbos *bēṭā – bēṭī, larṅā – larṅī, kumār – kumārī, kiṣor – kiṣorī, putrā – putrī*, dar *kanya* „mergaitė, duktė“ ir kt.

Paradoksalu, bet hindi kalbos tekstuose ir šnekamojoje kalboje leksikos atitikmenų rasti lengviau. Palyginkime lopšinę hindi kalba ir jos lietuvišką vertimą:

<i>jāntā hai (skaitoma hē) tū –</i>	<i>(Ar) žinai (žinąs esi) tu –</i>
<i>mērā sūraj hai tū,</i>	<i>Mano saulė esi tu,</i>
<i>o mēri ākhō</i>	<i>O mano akių</i>
<i>kā tārā hai tū.</i>	<i>Žvaigždė esi tu</i>
<i>kitnā sundar hai tū,</i>	<i>Koks (kiek) gražus esi tu,</i>
<i>mēri āśā hai tū,</i>	<i>Mano viltis esi tu,</i>
<i>aur mērē sapnō</i>	<i>Ir mano sapnų</i>
<i>kā rājā hai tū.</i>	<i>Karalius esi tu.</i>

Šnekamojoje kalboje ir tekstuose nesunku rasti tokių žodžių junginių: *mrityu kā bhay* „mirties baimė“, *das murkh* „dešimt mulkių (kvailių)“, *dēvar kī mā* „dievierio motina“ ir pan.

Priežastys, matyt, kelios. Dabartinė hindi literatūra, tautosaka ir šnekamoji kalba daug artimesnės kasdieniniam buitiniam stiliui negu sanskritiškų tekstų kalba, o buitinės leksikos sluoksnis ide. kalbose patvariausias. Be to, sanskritas buvo elitinė, apvalyta kalba, todėl labai kasdieniškų žodžių galėjo būti ir vengiama. Dar viena priežastis – hindi kalba turi rašomąją ir šnekamąją formą, o sanskritas tik rašomąją.

Vis dėlto svarbiausias bendrybių šaltinis yra sanskritiškos leksikos gausa hindi kalboje. Sanskritizmų labai daug visose Indijos kalbose, net dravidiškose. Gerai mokančiam sanskritą išmolti hindi kalbą visai nesunku, nes sanskritiškoji leksika sudaro neįtikėtina didelę dabartinės hindi kalbos žodyno dalį. Šis sluoksnis vadinamas tatsama – grafiškai ir fonetiškai nepakitę sanskrito žodžiai. Žinoma, per ilgus amžius pakitimų įvyko: išnyko bevardė giminė (perėjo į vyriškąją), nebėra galūnės -s, kamiengalis -a ir kt. Sanskritizmus dažniausiai „išduoda“ ligatūros, nes hindi kalba viduramžiais jų neteko. Sanskritiškos kilmės žodžiuose lietuvių kalbos priebalsį *ś* atitinka *š* (*śviesus – švēt*), o hindi kalbos žodžiuose atitinka *s* (*deṣimt – das, šešuras – sasur*). Yra ir daugiau skirtumų. Gerokai pakito semantika – vienos žodžių reikšmės prarastos, įgyta naujų. Platesniuose hindi kalbos žodynuose galima rasti vos ne visą sanskrito leksiką,

bet nemaža jos dalis gyvojoje kalboje beveik nevartojama. Ją vartoja nebent aukštieji brahmanai ritualiniuose ir religiniuose tekstuose, rašytojai, pasakojantys apie senovę, ir pan. Todėl visuose didesniuose hindi kalbos žodynuose rasime, bet gyvojoje kalboje beveik neišgirsime tokių žodžių:

Liet. *ašva*, *ašvienis* – hi. *aśva* m. „arklys“ – skr. *śśva* m. „žirgas, arklys, kumeliukas, šachmatų žirgas, skaičius 7, lytiškai pajėgus meilužis“.

Liet. *avis* – hi. *avi* m. „avinai, ožys, kalnas, saulė“ – skr. *śśva* m., f. „avinai, avis“, *śśva* m. „avinai“, *śśva* f. „avis“, *śśva* „mielas, švelnus“.

Liet. *duktė* – hi. *duhitā* f. „duktė, mergaitė, mergytė“ – skr. *duhitā* (kamienas *duhitār-*) f. „duktė, (motinos pieno) čiulpėja, melžėja“. Antroji sanskritiško žodžio reikšmė, matyt, paaiškina šiame žodyje esančią veikėjo priesagą. Plg. analogišką latvių kalbos *džēls* „sūnus“ etimologiją – jis siejamas su ide. šaknimi **dhē(i)* „siurbti, čiulpti, žindyti“. Giminystės terminas *duktė* plačiai siejamas su žindymu, pieno gavimu, daviu, melžimu (Gamkrelidze-Ivanov, 1984, 569). Plg. dar toch. B *tkācer* „duktė“, kurios pirminė reikšmė, matyt, buvo „išmaitinta krūtimi“ (Trubačev, 1959, 66).

Liet. *sūnus* – hi. *sūnu* m. „sūnus, jaunesnysis brolis, vaikaiš“, *sūnū* f. „duktė“, *sūn* m. „gimdymas, pumpuras, gėlė“ – skr. *sūnūs* m. „sūnus, dukters sūnus, vaikas, palikuonis, jaunesnysis brolis“, *sūnu* f. „duktė“, *sūnas* m. „sūnus; pagimdytas, sukurtas, pražydes“.

Liet. *akmuo* – hi. *aśma* m. „akmuo, uola, kalnas, debesis“ – skr. *śśmā* (*śśman-*) m. „akmuo, uola, dangus, žaibo trenksmas, dual. žemė ir dangus“.

Liet. *žiema* – hi. *him* m. „žiema, šaltis, sniegas“ – skr. *himās* m. „t. p.“.

Liet. *vilkas* – hi. *vrik* m. „vilkas, šakalas“ – skr. *vřkas* m. „vilkas“ ir t. t.

Toliau straipsnyje sanskritiškos kilmės žodžiai pažymėti raide S .

Nors kai kurie sanskritizmai yra visai pasyvios vartosenos, iš jų pasidaroma naujų žodžių: *avipālan* m. „avininkystė“, *aśvaśakti* f. „arklio jėga (techn.)“, *him bāgh* m. „snieginis leopardas“ ir pan.

Kitas leksikos sluoksnis yra *tadbhava* – pačios hindi kalbos žodžiai. Šis sluoksnis turėtų būti kalbininkams ypač įdomiausias, nes tai dar vienos, mažai žinomos ide. kalbos faktai. Be to, čia galima rasti lietuvių ir kitų ide. kalbų žodžių giminačių, kurių nėra sanskrite: *bhāgnā* – *pabēgti*, *kūbar* m. – *kupra*, *kūlhā* m. – *kulšis*, *kukurmuttā* m. – *grybas*, plg. *kukurbezdalis* ir kt. Kai kurie hindi kalbos žodžiai fonetiniu požiūriu artimesni lietuvių kalbos žodžiams negu sanskritiški: liet. *augti* – hi. *uḡnā* – skr. *uḡṣati* „paauga“; liet. *naujas* – hi. *nayā* – skr. *nāvas*; *ūdra* – hi. *ūd* m. – skr. *udrás* m. „vandens žvėrelis, ūdra, krabas“; liet. *tu* – hi. *tū* – skr. *tvām*, *tuvam* „t. p.“. *Tadbhava* sluoksniui priklauso visi hindi kalbos veiksmažodžiai, dauguma skaitvardžių, įvardžių,rieveikių, nemaža būdvardžių, o daiktavardžių daug mažiau.

Toliau žodžiai lyginami pagal semantines grupes.

Kūno daļys

Liet. *akis* – hi. *ākḥ* f. „t. p.“ – skr. *ākṣi* n., *akṣī* f. „t. p.“, *ākṣi* n. „*aki*“ (nom. acc. dual.).

Liet. *blužnis* – hi. *plihā* f. (S.) „t. p.“ – skr. *plihā* f., *plihān* m., *plihan* m. „t. p.“. Dēļ šio vārda etimoloģijas ir pirminēs ide. formas labai daudz ginčijamasi (Toporov, I, 1975, 236-7; Mažiulis, I, 1988, 150; Būga, II, 1959, 553; Fasmer, III, 1987, 594). M. Mažhoferis įvairiose kalbose esančius skirtumus motyvuoja asociacijomis su kitais vārdziais, disimiliacija, metateze, tabu (II (13), 1993, 196-7).

Liet. *bruvis* – hi. *bhrū* f. (S.) „t. p.“ – skr. *bhrūs* f. „t. p.“, *-bhrūva* (sudurtinju vārdzju paskutinis dēmuo).

Liet. *dantis* – hi. *dāt* m. (S.) „dantis, iltis, kalno viršūnē, skaičius 32“ – skr. *dāntas* m., *dāntam* n. „dantis, iltis, dramblija kaulas“.

Liet. *gerklē* siejams su veiksmāzodžiu *gerti*, skr. *girāti* „valgo, nuryja“ (Sabaliauskas, 1990, 85 ir lit.). Galima galvoti apie dar senesnį ryšj su hi. *galā* m. (S.) „gerklē, gerklos, kaklas, balsas“, skr. *galas* m., *galakas* m. „kaklas, gerklē“, *gālati* „laša, teka plona srovele, sunkiasi, krinta žemyn“. Tokiā etimoloģijā dar sustiprintu rus. *жерло* < **girdlo* reikšmēs: *ryklē, upēs žiotys* .

Liet. *jeknos* – hi. *yakrit* m. „kepenys, kepenu vādzegimas“ – skr. *yākṛt* n., gen. sing. *yaknās* f. „kepenys“.

Liet. *kaklas* siejams su ratā, sukimā(si) reiškiančiais vārdziais (Fraenkel, I, 1955, 205; Fasmer, II, 1986, 289; Pokorny, 1959, 639-40 ir kt.). Jis laikomas baltu epochas vārdzju (Sabaliauskas, 1990, 142-3; Zinkevičius, 1987, 152; 1996, 184). Bet hi. *kākal* m. (S.) „balsasklē, gūžys, kaklo papuošalas“, skr. *kākala-* m.?, n.? „skydliaukē, kaklo papuošalas“, *kākilas* m. „gerklos, kaklo papuošalas“, ko gero, leistu nukelti jį į daug senesnē epochā. Plg. dar lot. *collum* „kaklas“. Beje, V. Mažiulis (II, 1993, 157) abejoja, kad šis kūno dalies pavadinimas susijēs su ratā, sukimāsi reiškiančiais vārdziais. Kita vertus, su ratu susijē vārdzjai irgi gali turēti panašjā reduplikacijā, plg. toch. *A kukāl* „vežimas“.

Liet. *kasa* paprastai siejama su veiksmāzodžiu *kasyti*, o V. Mažiulis (II, 1993, 157) sieja su dar senesne reikšme *drēksti, rēžti* > *šukuoti*. Galima būtu galvoti ir apie ryšj su hi. *kēs* m. (S.) „plaukai, karčiai“, skr. *kēśas* m. „galvos plaukai, karčiai, uodega“. Plg., dar het. *kūš-ai* „šukuoti, kasyti“.

Liet. *kaulas* . Hindi kalboje atitiktens nėra, bet verta atkreipti dėmesj į šj pavadinimā. Nors vārdis turi gana tikslj fonetiniu atitiktenu kitose ide. kalbose, dēļ specifinēs reikšmēs skiriamas baltu kalboms būdingos leksikos sluoksniui (Sabaliauskas, 1990, 144). Bet skr. *kulyam* n. irgi reiškia „kaulas, urna sudēti sudeginto numirēlio kaulams“. Tai gi veikiausiai šj vārdj galima skirti ide. leksikos sluoksniui.

Liet. *kraujas* – hi. *kravya* m. (S.) „žalia mėsa, pašvinkusi mėsa“, *kravy ād* m. (S.) „mintantis dvėseliena, laidotuvių laužas, ugnis“ – skr. *kravis* n., *kravyām* n. „žalia mėsa, dvėseliena“, *krūrās, kravyās* „sužeistas, kruvinas“, *kravyādas* m. „plėšrus žvėris, liūtas, vanagas, žmogėdra demonas, laidotuvių laužo ugnis“.

Liet. *kulšis* – hi. *kūlhā* m. „dubuo (kūno dalis)“. Skr. nėra.

Liet. *kupra* – hi. *kūbar* m. „t. p.“. Skr. tiesioginio atitikmens nėra, bet yra žodis *kubhrās* m. „kuprotas jautis“. Liet. *kupra* ir skr. *kubhrās* etimologai, rodos, nesieja, bet netiesioginio siejimo esama: M. Mayrhoferis sieja *kubhrās* su gr. *κυφός* „kuprotas“ (I (5), 1989, 368), o M. Monieras-Williamsas *κυφός* sieja su lietuvių *kupra* (1994, 292).

Liet. *nagas, naga* – hi. *nakh* m. (S.) „nagas, naga, kerpama nago dalis“ – skr. *nakhās* m., *nakhām* n. „nagas, naga, gaidžio pentinas“.

Liet. *nosis* – hi. *nāk* f. „nosis, nosies išskyros“ – skr. *nāsā* f., dual. „nosis, straublys“, sing. „straublys“, *nās, nās* f. „nosis“, *nāsikā* f. „nosis, šnervė, kvapas“.

Liet. *padas, pėda* – hi. *pad* m. (S.) „koja, pėdsakas, žingsnis“ – skr. *pād* m. „koja, žingsnis“, *padās* m., *padām* n. „pėdsakas, žingsnis“, *pādāyate* „eina“.

Liet. *smakras* – hi. *śmaśru* m. (S.) „ūsai ir barzda“ – skr. *śmaśru* n. „barzda, ūsai, barzdos plaukai“.

Liet. *spenys* – hi. *stan* m. (S.) „moters krūtinė, tešmuo“ – skr. *stānas* m. „moters krūtinė, tešmuo, spenys, spenelis“. Fonetinių sunkumų yra, bet etimologai šiuos žodžius sieja (Fraenkel, II, 1964, 865, Pokorny, 1959, 990 ir kt.).

Liet. *širdis* – hi. *hrīday* m. (S.) „širdis, siela, krūtinė, mylimas žmogus, esmė“, *hrīd* m. (S.) „širdis, siela“ – skr. *hr̥daya* n. „širdis, siela, protas, kūno vidurys, esmė, branduolys“, *hr̥d* n. „širdis, siela, protas, kūno vidurys, krūtinė, pilvas“. M. Monieras-Williamsas šiuos žodžius dar sieja su skr. *śradhatte* „tiki, pasitiki“ (1994, 1302).

Liet. *šlaunis* – hi. *śronī* f. (S.) „dubuo“ (kūno dalis) – skr. *śronīs* m., f., *śronī* f. (dažn. dual.) „šlaunys, sėdmenys, juosmuo, arklio sturplis“. Įdomu, kad liet. *šlaunis* ir *kulšis* yra sinonimai, o hi. *śronī* ir *kūlhā* taip pat yra sinonimai, tik reiškia kitą kūno dalį – dubenį.

Liet. *vėdaras* – hi. *udar* m. (S.) „skrandis, žarnos, žemės gelmės“ – skr. *udāram* n. „pilvas, žarnos, iščios, ertmė, apvalkalas“.

Liet. *vilna* – hi. *ūn* m. „t. p.“ – skr. *ūmā* f. „t. p.“.

Liet. *žandas* – hi. *hanu* f. (S.) „žandikaulis, smakras“ – skr. *hānus* m., f. „žandikaulis, skruostas“.

Liet. *žastas, pažastis* – hi. *hath* m. „ranka, rankena“ – skr. *hastas* m. „ranka“.

Giminystės terminai

Liet. *brolis, broterėlis* – hi. *bhāī* m. „t. p.“ – skr. *bhrātā* (*bhrātar-*) m. „brolis, draugas, bičiulis“.

Liet. *dieveris* – hi. *dēvar* m. (S.) „dieveris – jaunesnysis vyro brolis“ – skr. *dēvā* (*dēvar-*) m. „dieveris“, *dēvaras* m. „dieveris, vyras, meilužis“, *dēvrīs* m. „dieveris (ypač jaunesnysis), vyras iš pirmos santuokos“.

Liet. *mama*, *motė* – hi. *mā* f. „mama, motina“, *mātā* f. (S.) „motina“ – skr. *mātā* (*mātār-*) f. „motina, žemė, karvė; dual. žemė ir dangus, abu tėvai“.

Liet. *nepuotis*, *neptis*, *nepuotė*, *neptė* – hi. *potī* m. „sūnaus sūnus“, *potī* f. „sūnaus dukte“ – skr. *na-pāt* m. „sūnus, vaikaitis, palikuonis“, *naptī* f. „duktė, dukraitė“.

Liet. *pats*, *pati* – hi. *pati* f. (S.) „vyras žmonai, šeimininkas, valdovas“, *patnī* f. (S.) „žmona“ – skr. *pātis* m. „vyras žmonai, šeimininkas, ponas“, *pātnī* f. „žmona, ponia, moteris, moteriškosios lyties būtybė (kartais ir apie karvę)“.

Liet. *šešuras* – hi. *sasur* m. „t. p.“ – skr. *śvāsūras* m. „šešuras, uošvis“.

Liet. *tarnas* – hi. *taruṇ* m. (S.) „jaunuolis; jaunas, naujas“ – skr. *tārunas* m. „jaunuolis; jaunas, jaunatviškas, šviežias, švelnus“. Semantika nelabai artima, bet etimologai šiuos žodžius sieja (Fraenkel, II, 1964, 1060-61 ir kt.).

Liet. *tėtė*, *tėtis* – hi. *tāt* m. (S.) „tėtė, gerbiamas žmogus, brolelis (švelnus kreipinys į lygų ar žemesnį asmenį)“ – skr. *tātas* m. „tėvas; mielas“.

Liet. *vyras* – hi. *vīr* m. (S.) „didvyris, karys“ – skr. *vīras* m. „vyras žmonai, didvyris“.

Liet. *žentas* paprastai siejamas su skr. *jñātis* „giminaitis“ (Sabaliauskas, 1990, 26 ir lit.). Dėl visiško reikšmės sutapimo artimesnis atitikmuo būtų hi. *jāmātā* m. (S.) „žentas“, skr. *jāmātā* (*jāmātar-*) m. „t. p.“. Prie balsis *m* į *n* galėjo virsti dėl asimiliacijos prieš *t*. Plg. dar skr. *jāmā* f. „duktė“. Savo ruožtu šie sanskrito žodžiai siejami su *ja-* „gimęs, sukurtas“ (Monier-Williams, 1994, 416).

Gyvūnija

Liet. *bebras*, *bebrus* (plg. dar *bėras*) – hi. *babhru* (S.) „tamsiai rudas, plikas“ – skr. *babhrūs* „tamsiai rudas“.

Liet. *elnias* siejamas su skr. spalvos pavadinimu *aruṇās* m. „raudona spalva, aušra, saulė; raudonai rudas, oranžinis“. Plg. hi. *aruṇ* m. (S.) „aušra, saulė, tamsiai raudona spalva; tamsiai raudonas“. V. Toporovas laiko šį pavadinimą graikų, armėnų, baltų, slavų ir keltų izoglosa ir su spalvos pavadinimu nesieja (Toporov, I, 1975, 77). Kitose kalbose šaknis (*e*)/*l*- buvo kitaip išplėtota (Gamkrelidze, Ivanov, 1984, 517).

Liet. *kirminas*, *kirmėlė* – hi. *kīṛā* m. „kirminas, vabzdys, gemalas, ką tik gimęs kūdikis“ – skr. *kīṛmis* m., *kīṛmis* m. „kirminas, vabzdys, šilkverpio vikšras, vabalas, iš kurio gaminami raudoni dažai (*coccus illicis*), raudona dėmė nuo vabzdžio įkandimo“.

Liet. *kuolinga* siejama su lenk. *kulik* „žuvėdra“, rus. *кулик* „tilvikas“, skr. *kulikā* „toks paukštis“ ir pan. Hindi kalboje yra fonetiniu požiūriu daug artimesnis žodis *ku-ling* m. „žvirblis, perkūno oželis“. V. Beskrovnas nurodo, kad tai yra sanskritizmas

(Beskrovnyj, I, 1972, 381), bet sanskrito žodynuose šio žodžio nėra (Kočergina, 1996, Monier-Williams, 1994).

Liet. *kūrmis* – hi. *kūrma* m. (S.) „vėžlys“, *kūrmī* f. „vėžlio patelė“ – skr. *kūrmās* m. „vėžlys“. Pirmasis liet. ir skr. žodžius susiejo E. Zupitza (cit. pagal Mayrhofer I (5), 1989, 386). Vėliau imta ieškoti kitokios šio žodžio etimologinės motyvacijos, sieta su liet. *kaurčias*, *kurlas* (Fraenkel, I, 1955, 317). Paskutiniu metu liet. ir skr. pavadinimai vėl siejami (Gamkrelidze-Ivanov, 1984, 533). Autorių nuomone, tai senojo ide. vėžlio pavadinimo *g^(h)el-u (plg. gr. *χέλυς* „vėžlys“, ček. *želva* „t. p.“) tabuizmai. Kalbant apie liet. ir skr. žodžio semantiką, galima atkreipti dėmesį net į tam tikrą išorinį kurmio ir vėžlio panašumą: abu sausumoje nerangūs, abiejų kojos atsikišusios į šonus. Ir dar: gal liet. žodis *vėžlys*, kurio etimologija kelia ginčų, gali būti atsiradęs iš ide. *g^(h)el-u dėl metatezės?

Liet. *mašalas* – hi. *makhī* f. „musė“, *madhumakhī* f. „medaus musė, t. y. bitė“ – skr. *mākṣ* m., *mākṣā* f. „musė“, *mākṣikā* f., *mākṣikas* m. „musė, bitė“. Fonetiniu požiūriu šie žodžiai artimesni mašalo, o semantiškai – musės pavadinimui. Bet mašalas ir musė galbūt yra tolimesni giminaičiai. M. Monieras-Williamsas skr. *mākṣā* sieja su lot. *musca* (1994, 771).

Liet. *pekus* – hi. *paśu* m. (S.) „gyvulus, galvijus“ – skr. *pāśus* m., *paśūs* m. „galvijus, karvė, smulkus naminis gyvulus, aukojamas gyvulus, rišamas gyvulus, banda, žvėris“.

Liet. *šeškas*. Sukurta labai įvairių šio žodžio etimologijų (Fasmer, IV, 1987, 434 ir lit.). Šiame straipsnyje nelabai drąsiai siūloma lyginti su hi. *śaś* m. (S.), *śaśak* m. (S.) „kiškis, dėmė mėnulyje (kiškio pavidalo)“ – skr. *śaśas* m. „kiškis, triušis, antilopė, dėmė mėnulyje“, *śaśakas* m. „kiškiukas“. Krinta į akis žodžių *šeškas* ir *kiškis* konsonantizmo panašumas.

Liet. *tetervinas* – hi. *tītar* m. „kurapka“ – skr. *tittirās* m. „kurapka“.

Liet. *ūdra* – hi. *ūd* m. „t. p.“ – skr. *udrās* m. „vandens žvėrelis, ūdra, krabas“.

Liet. *utėlė* siejama su skr. *yūkā* f., *yūkas* m. „t. p.“ (Sabaliauskas, 1990, 35 ir lit.). Plg. hi. *yūk* m. (S.) „utėlė, blakė“. Fonetinių problemų pakanka.

Liet. *žąsis* – hi. *hans* m. (S.) „žąsis, gulbė, aukščiausiąją tiesą pažinusi siela, gyvybė, dvasinis vadovas, mokslininkas, dievas“ – skr. *haṅśās* m. „žąsis, gulbė, flamingas“.

Augmenija

Liet. *amalas* – hi. *amlā* m. (S.) „rūgštis; rūgštus“ – skr. *amlās* „rūgštus“ (Sabaliauskas, 1990, 120 ir lit.). V. Mažiulis tokią etimologiją laiko nedrąsiau spėjimu (Mažiulis, I, 1988, 67-8).

Liet. *javai*, *jauja* – hi. *yav* m. (S.), *yavak* m. (S.) „miežis (visas augalas), miežių grūdai, delno linijos, primenančios miežio grūdą, toks ilgio arba svorio matas“ – skr. *yāvas* m. „grūdai, miežiai“, *yavyas* m. „miežių atsargos“.

Liet. *kukurbezdalis, kukurvelkis* – hi. *kukurmuttā* m. „grybas“. Skr. atitikmens nėra.

Liet. *spalgena* – hi. *sphuling* m. (S.) „kibirktis“ – skr. *sphulingas* m. „t. p.“.

Liet. *šaka* – hi. *śākhā* f. (S.) „t. p.“ – skr. *śākhā* f. „šaka, atmaina, kūno galūnė, pirštas, pastato sparnas“.

Liet. *virškščiā* . Veikiausiai galima sieti su hi. *vriṣṣa* m. (S.) „medis“ – skr. *vṛkṣās* m. „medis“.

Šios leksinės grupės atitikmenų nedaug, nes labai skiriasi Lietuvos ir Indijos augmenija.

Negyvoji gamta. Laiko tarpai

Liet. *anglis* – hi. *angār* m. (S.) „žioruojančios anglys, liepsnojančios pliauskos, kibirkštis“ – skr. *āṅgāras* m., *āṅgāram* n. „medžio anglis“.

Liet. *aušra* – hi. *uṣā* f. (S.), *ūṣā* f. (S.) „t. p.“ – skr. *uṣās* f. „aušra, rytas, dual. naktis ir rytas“, *uśrās* m. „spindulys, jautis; šviesus, rytinis“, *uśrā* f. „aušra, karvė, pienas“.

Liet. *bangā* – hi. *bhaṅga* m. (S.) „lūžis, plyšys, išlinkimas, sugadinimas, sunaikinimas, banga, kliūtis“ – skr. *bhaṅgās* m. „lūžis, išlinkimas, kliūtis, kritimas, sklidimas, dingimas, banga; lūžtantis“.

Liet. *diena* – hi. *din* m. „diena, para, data, laikas“ – skr. *dinas* m., *dinam* n. „diena“.

Liet. *dulkė* – hi. *dhūl* f. „dulkės, menkniekis“, *dhūrā* m. „dulkės, milteliai, apgaulė“ – skr. *dhūlis* f. „dulkės, milteliai, žiedadulkės“, *dhūlikā* f. „rūkas“.

Liet. *dūmai* – hi. *dhuā* m. „dūmai, garai“, *dhūm* f. (S.) „dūmai, garai, kometa, meteoras“ – skr. *dhūmās* m. „dūmai, garai“.

Liet. *garas* – hi. *ghām* m. „saulės karštis, kaitra, sunki padėtis, nelaimė“ – skr. *gharmās* m. „karštis, kaitra, karštas gėrimas“.

Liet. *laukas* – hi. *lok* m. (S.) „pasaulis, visata, žmonija, liaudis“ – skr. *lokās* m. „vieta, šalis, erdvė, pasaulis, visata, žemė, liaudis, žmonija, susibūrimas“.

Liet. *medus* – hi. *madhu* m. (S.) „medus, vynas, nektaras; saldus, skanus“ – skr. *mādhu* n. „medus, nektaras, pienas, somas, saldus gėrimas arba valgis, pavasaris; saldus, malonus, puikus“.

Liet. *mėnuo* – hi. *mahīnā* m. „mėnuo (tik kalendorinis, nereiškia mėnulio), menstruacijos“ – skr. *mās* m. „mėnulis, kalendorinis mėnuo“.

Liet. *purvas* – hi. *purīṣ* m. (S.) „išmatos“ – skr. *purīṣam* n. „žemė, puri (biri) žemė, sausuma, mėšlas, išmatos, skalda, nykstanti rūšis“ (Specht, 1944, 122).

Liet. *rasa* – hi. *rasā* m. „sultys, nuoviras, sultinys, padažas“, *ras* m. (S.) „sultys, skonis, esmė, vanduo, sriuba, putra, jausmas, džiaugsmas, meilė“ – skr. *rasas* m. „sultys, sirupas, skystis, vanduo, nuodų gurkšnis“, *rasā* f. „skystis, drėgmė“.

Liet. *rūkas* – galbūt hi. *kuhrā* m. „rūkas“. Dėl metatezės plg. liet. *rūkyti*, vok. *rauchen*, rus. *кypумь*.

Liet. *saulė* – hi. *sūraj* m. „t. p.“ – skr. *sūryas* m. „saulė, saulės dievybė“, *sūr* m. „saulė, dangus“.

Liet. *sniegas* paprastai siejamas su skr. *snihyati* „drėgsta, darosi lipnus, prilimpa“. Matyt, galima alternatyvi etimologija – siejimas su hi. *snēh* m. „švelnumas, prierašumas, meilė; minkštas, švelnus“ – skr. *snēhalas* „minkštas, švelnus“. Panašią etimologiją teikia T. Gamkrelidzė ir V. Ivanovas, tik sieja su fonetiškai tolimesniu žodžiu *snigdhas* „minkštas, švelnus“ (Gamkrelidze, Ivanov, 1984, 681).

Liet. *srautas* – hi. *srot* m. „srovė, versmė, upelis, šaltinis, tekėjimas; sraunus“ – skr. *srōtas* n. „srovė, upė, kanalas, upės dugnas, tekėjimas, žmogaus kūno anga, persileidimas“.

Liet. *srovė* – hi. *sravan* m. (S.) „srovė, tekėjimas, sunkimasis, prakaitas, šlapimas, negyvas gimęs kūdikis“ – skr. *sravanam* n. „tekėjimas, sunkimasis, prakaitas, šlapimas, negyvas gimęs kūdikis“.

Liet. *tamsa* – hi. *tamas* m. (S.) „tamsa, nežinojimas, neišmanymas, miestas, šulinyš“ – skr. *tāmas* n. „tamsa, sutemos, dvasinė tamsa, suklydimas, klaida, iliuzija, pragaras, tam tikra pragaro dalis, pragaro tamsa“.

Liet. *ugnis* – hi. *āg* f. „ugnis, karštis, šiluma, gaisras, aistra, pavydas, didelis alkis; degantis, karštas“ – skr. *agnīs* m. „ugnis, ugnies dievas, aukojimo apeigų ugnis, skaičius 3, skrandžio sultys, skrandžio karštinė“.

Liet. *vasara, pavasaris* – hi. *vasant* m. (S.) „pavasaris, raupai“ – skr. *vasantās* m. „pavasaris“.

Liet. *vėjas* – hi. *vāyu* f. (S.) „oras, vėjas, dujos“ – skr. *vāyūs* m. „vėjas, oras, dujos, kvėpavimas, vėjų dievas“. Lietuvių kalbos tarmėse irgi turimas *u* kamieno *vėjus* (Lazūnai, Benekainys, Dieveniškės) ir net galūninio kirčiavimo *vėjūs* (Lazūnai) (Petrauskas-Vidugiris, 1985, 282).

Liet. *vėtra* – hi. *vāt* m. (S.) „vėjas, oras, reumatizmas“ – skr. *vātas* m. „vėjas“, *vāti*, *vāyati* „pučia“.

Liet. *vilnis* paprastai siejama su skr. *ūrmis* m., f. „vilnis, srovė, (strėlių) papliūpa, kančia“ (Fraenkel, II, 1964, 1254, Pokorny, 1959, 1140-3 ir kt.). Hi. *vēlā* m. „vilnis“ veikiausiai irgi sietinas su lietuvišku žodžiu, plg. skr. *vēllitas* „banguotas, kuprotas“, *vēllati* „supasi, vilnija“. Matyt, ide. **h₂l-no-* Šiaurės Indijos dialektuose kito ne viena kryptimi.

Žmogaus padaryti daiktai

Liet. *ašis* – hi. *akṣa* m. (S.) „ašis, žaidimo kauliukas, žaidimo akis, akis“ – skr. *ākṣas* m. „ašis“.

Liet. *duona* – hi. *dhān* m. „nevalyti ryžių grūdai, ryžis (visas augalas)“, *dhāni* f. „spraginti miežiai arba kviečiai“ – skr. *dhānā* f.: įprastinė reikšmė – „spraginti ir susmulkinti miežių, ryžių ar bet kokie kiti grūdai“; pirminė reikšmė – „javų grūdai, sėklos“.

Liet. *durys* – hi. *dvār* m. (S.) „jėjimas, vartai, durys, kūno anga“ – skr. *dvār* f., *dvāram* n. „skylė, išėjimas, vartai, durys“.

Liet. *gardas* – hi. *ghar* m. „namas, būstas, pastatas, šeima“ – skr. *ghās* m., *ghām* n. „namas, būstas“.

Liet. *jungas* – hi. *yug* m. (S.) „jungas (ariamų gyvulių), pora“ – skr. *yugas* m., *yugam* n. „jungas, pajungtų jaučių pora“.

Liet. *jūšė* – hi. *yūṣ* m. (S.) „ankštinių nuoviras“ – skr. *yūṣas* m., *yūṣam* n. „nuoviras, sultinys, padažas“.

Liet. *siūlas* – hi. *sūt* m. „siūlas, verpalai, raištis“, *sūī* f. „adata“ – skr. *sūtram* n. „siūlas, raištis, pluoštas, linija“, *syūtās* „prisiūtas“, *syūman* n. „kaspinas, diržas, grandinė“.

Liet. *tinklas* – hi. *tantu* m. (S.) „siūlas, raištis, styga, plona viela, gysla, saugyslė, voratinklis“ – skr. *tántus* m. „siūlas, raištis, styga, viela, skaidula, audeklo apmatai“.

Liet. *žambas*, *žambis* siejami su danties ir kandymo reikšmės žodžiais (Sabaliauskas, 1990, 10 ir lit.). Bet Indijos kalbose šios šaknies žodžiai labiau susiję su žiovavimu: hi. *jambh* m. (S.) „krūminis dantis, žandikaulis, žiovulys“, *jambhānā* „žiovauti“, *jambhāī* f. „žiovulys“ – skr. *jāmbhas* m. „dantis, ryklė, rijimas, dantų eilė, žandikaulis“, *jambh-* „plačiai išsižioti“.

Psichika, fiziologija, tikėjimai

Liet. *ašara* – hi. *áśru* m. (S.) „t. p.“ – skr. *áśru* n., *áśrus* m. „t. p.“.

Liet. *baimė* – hi. *bhay* m. (S.) „baimė, pavojus“ – skr. *bhayām* n. „baimė, siaubas, pavojus, bloga nuojauta, išgąstis, nelaimė, liga“.

Liet. *dalia*, *dalis* – hi. *dal* m. (S.) „būrys, grupė, partija“ – skr. *dalam* n. „dalis, gabalas“.

Liet. *dievas*, *dievybė* – hi. *dēv* (skaitoma *dēo*) m. (S.) „dievas“, *dēvata* m. (S.) „dievybė, dievas, dievo atvaizdas, gerbiamas žmogus“ – skr. *dēvās* m. „dievas, valdovas, žynys, dievo garbintojas“, *dēvatā* f. „dievybė, dievo atvaizdas, dieviškumas“.

Liet. *garbė* laikomas baltų kalbų žodžiu ir siejamas su veiksmažodžiu *gerbti*. Tikriausiai galima įžiūrėti ryšį su hi. *garva* m. (S.) „išdidumas, pasipūtimas“ – skr. *garvas* m. „t. p.“.

Liet. *gyvenimas* – hi. *jīvan* m. (S.) „gyvenimas, egzistavimas“ – skr. *jīvanam* n., *jīvatā* f. „gyvenimas, gyvenimo būdas“. Plg. dar hi. *jīv* m. (S.) „siela, gyvenimas, gyva būtybė, organizmas“ – skr. *jīvās* „gyvas“.

Liet. *giesmė* – hi. *gīt* m. (S.) „daina, himnas, šlovinimas“, *sangīt* m. (S.) „muzika“ – skr. *gītām* n. „daina, dainavimas“, *sangītām* n. „dainavimas, koncertas“.

Liet. *gimimas* – hi. *janma* m. (S.) „gimimas, gyvenimas, kilmė“ – skr. *jánman* n. „gimimas, gyvenimas, gimimo vieta“.

Liet. *jaunuolis, jaunuolė* – hi. *yuvak* m. (S.) „jaunuolis, jaunas žmogus“, *yuvatī* f. (S.) „mergina, jauna moteris“ – skr. *yuvakas* m. „jaunuolis, vaikinas“, *yuvatī* f. „mergina, jauna moteris“.

Liet. *mintis* – hi. *man* m. „siela, dvasia, protas, noras“ – skr. *mánas* n. „protas, supratimas, suvokimas, sąmonė, prasmė, valia“.

Liet. *mirtis* – hi. *mṛityu* f. „mirtis, mirties dievas“ – skr. *mṛtis* f., *mṛtyúś* „mirtis“, *mṛtás* m. „lavonas, velionis, miręs, sustingęs, nejudantis“, *mṛtām* n. „mirtis“.

Liet. *mulkis* – hi. *mūrkh* m. (S.) „kvailys; kvailas, bukas, tamsus, nekultūringas“ – skr. *mūrkhás* m. „kvailys, beprotis“. Dėl siejimo nuomonės įvairios. M. Mayrhoferis mano, kad ryšys sunkiai įrodomas (Mayrhofer, II (15), 1994, 367), o M. Vasmeris juos sieja (Fasmer, II, 1986, 648).

Liet. *rauda* – hi. *rudan* m. „verksmas, rauda“, *rodan* m. (S.) „t. p.“ – skr. *ródas* m. „rauda, aimana“, *rodanam* n. „verksmas, ašara“.

Liet. *sapnas* – hi. *sapnā* m. „sapnas, svajonė“ – skr. *svápnas* m. „t. p.“.

Savybės

Liet. *dešinys* – hi. *dāvā, dahinā, dāhinā* „t. p.“ – skr. *dákṣinas* „dešinys, pietinis“.

Liet. *labas, lobis* – hi. *lābh* m. (S.) „gavimas, įgijimas, nauda, pelnas, gėris“ – skr. *lābhas* m. „gavimas, radimas, pelnas, susitikimas“. V. Toporovas dar sieja su skr. *lābhate* „pačiumpa, griebia“ (Toporov, IV, 1984, 406). Z. Zinkevičius (1996, 184). laiko jį baltų kalbų žodžiu Hi. dar yra *bhalā* „geras, puikus“, skr. *bhalla* „gerai“. Galbūt tarp šaknų *bhal-* ir *labh-*, *lābh-* galima įžiūrėti metatezę.

Liet. *lipnus* – hi. *liprā* „lipnus, klijingas, glitus“. Šis būdvardis labai tinka liepos pavadinimo etimologijai. Skr. yra šios šaknies veiksmazodžių, reiškiančių tepimą.

Liet. *mišrus* – hi. *miśrit* (S.) „sumaišytas, sujungtas, bendras“ – skr. *miśrás* „sujungtas, sumaišytas, gerbiamas“.

Liet. *mėlynas* – hi. *mailā* „nešvarus, purvinas, dvokiantis, ydingas“ – skr. *malin*, *malinas* „nešvarus, tamsus, juodas, pilkas“.

Liet. *naujas* – hi. *nayā* „t. p.“ – skr. *návas* „naujas, šviežias, jaunas“.

Liet. *nuogas* – hi. *naṅā* „t. p.“ – skr. *nagnás* „t. p.“.

Liet. *raudonas* – hi. *rudhir* m. (S.) „kraujas“ – skr. *rudhirás* „raudonas, kruvinas“, *rudhirām* n. „kraujas“.

¹ Senovės indai pasaulio šalis nustatydavo žiūrėdami į tekančią saulę. Pietūs būdavo dešinėje.

Liet. *sausas* – hi. *sūkhā* „sausas, išdžiūvęs“, *śuṣk* (S.) „sausas, išdžiūvęs, neįdomus, nuobodus, raukšlėtas“ – skr. *śuṣkas* „sausas, saulės išdeginatas, raukšlėtas, ne-naudingas, nuvytęs, išsekęs“, *soṣas* m. „sausumas, sausra“. T. Gamkrelidzė ir V. Ivanovas ide. **saṣs-*, **sus-* „sausas“ sieja su kiauulę reiškiančia ide. šaknimi **sū-* (Gamkrelidzė, Ivanov, 1984, 598). Tada giminiškas galėtų būti ir hi. *sūar* m. „kiauulė“.

Liet. *storas* – hi. *sthir* (S.) „nejudrus, pastovus, patikimas, nekilnojamas“ – skr. *sthirás* „tvirtas, stiprus, kietas, nejudrus, ramus“. Dėl skirtingo šaknies vokalizmo galbūt galima įsivaizduoti tokią raidą: lietuvių *ā* yra vėliau pailgėjęs, o tada turėtų me normalų ide. šva atvejį.

Liet. *šaltas* – hi. *śīt* m. (S.) „šaltis, peršalimas; šaltas, lėtas, tingus“ – skr. *śītām* n. „šaltis“, *śītas* „šaltas, vėsus“. E. Fraenkeli sieja su skr. *śīśiras* „šaltas, vėsus“ (Fraenkel, I, 1955, 960-1), bet Monieras-Williamsas *śīśiras* ir *śītas* laiko bendros kilmės žodžiais (Monier-Williams, 1994, 1076).

Liet. *šėmas* – hi. *śyām* (S.) „juodas, tamsiai mėlynas, rusvas“ – skr. *śyāmás* „juodas, juodas jautis ar bulius“.

Liet. *šviesus* – hi. *śvēt* (S.) „baltas, žilas, švarus, nepriekaištingas“ – skr. *śvētás* „baltas, šviesus, blizgantis“.

Liet. *žalias* – hi. *harā* „žalias (spalva), šviežias, nesunokęs“ – skr. *hāris* „geltonas, žalias, rudai rausvas, nublukęs“. P. U. Dinis laiko šį žodį baltų ir slavų kalbų bendrybe (Dini, 2000, 146), bet nei fonetika, nei semantika neprieštarauja šių žodžių giminystei su čia paminėtais indų žodžiais.

Skaičiai

Taupant vietą pateikiami tik hindi kalbos kiekiniai skaitvardžiai nuo 1 iki 10: *ēk*, *do*, *tīn*, *cār*, *pāc*, *chah*, *sāt*, *āṭh*, *nau*, *das*; *śimtas* – *sau* .

Veiksmai, būsenos

Liet. *bėgti* – hi. *bhāgnā* „pabėgti“. Skr. nėra. Hi. žodis neigia nuomonę, kad tik baltų ir slavų kalbos šio žodžio šaknyje turi ilgąjį balsį (Fasmer, I, 1986, 143). Kita vertus, žodis patvirtina Z. Zinkevičiaus nuomonę, kad pirminė jo reikšmė buvo „bėgti kam nors vejantis, pasprukti“ (1996, 185).

Liet. *augti* – hi. *ugnā* „t. p.“ – skr. *úḁṣati* „paauga, paūgėja“, *ugrás* „didžiulis“.

Liet. *degti*, *deginti* – hi. *dahnā* „deginti, sudegti“ – skr. *dāhati* „dega“.

Liet. *duoti* – hi. *dēnā* „t. p.“ – skr. *dādāti* „duoda“.

Liet. *dumti* „pūsti“ – hi. *dhaman* m. (S.) „dūmimas dumplėmis“ – skr. *dhāmati* „pučia“.

Liet. *eiti* – hi. *ānā* „ateiti“ – skr. *ēti* „eina“.
 Liet. *gyti*, *gyventi* – hi. *jīnā* „gyventi.“ – skr. *jīvati* „gyvena“.
 Liet. *giedoti* – hi. *gānā* „dainuoti, giedoti“ – skr. *gāyati* „dainuoja“.
 Liet. *kepti* – hi. *paknā* „virti, kepti“ – skr. *pācanti* „verda, kepa“.
 Liet. *lipti* – hi. *lipnā* „būti išteptam“ – skr. *limpati* „tepa“.
 Liet. *liežti*, *laižyti* – hi. *lēhan* m. (S.) „laižymas“ – skr. *līhati* „laižo“.
 Liet. *mirti* – hi. *marnā* „t. p.“ – skr. *mriyate* „miršta, žūva“.
 Liet. *persti* – hi. *pādnā* „t. p.“ – skr. *pārdate* „perdžia“.
 Liet. *raudoti* – hi. *ronā* „verkti, raudoti“ – skr. *rōditi* „verkia, rauda, baubia“.
 Liet. *sausinti* – hi. *sukhānā* „sausinti, džiovinti“ – skr. *śuśyati* „sausina“.
 Liet. *siūti* – hi. *sīnā* „t. p.“ – skr. *sīvyati* „siuva“.
 Liet. *žinoti* – hi. *jānnā* „t. p.“ – skr. *jānāti* „žino“.

Įvairūs

Liet. *aš*, *manęs* – hi. *māī* (skaitoma *mē*) „aš“.
 Liet. *tu* – hi. *tū* „t. p.“, *tuṃ* „tu, jūs (pagarbiau)“ – skr. *tvām*, *tuvam* „tu“.
 Liet. *tada* – hi. *tab* „t. p.“ – skr. *tadā* „tada, po to“.
 Liet. *visada* – hi. *sadā* „t. p.“.
 Liet. *pas* – hi. *pās* „pas (vietai ir kryptiai reikšti), šalia, netoli; priklausomybei reikšti“, pvz.: *mērē pās hai* „aš turiu, pažodžiui: pas mane yra“.
 Liet. *per* – hi. *par* „ant, prie, šalia, į, apie, dėl, per“ – skr. *pāri* „apie“.
 Liet. *su* – labai sunkiai etimologizuojamas prielinksnis. Hi. yra panašios reikšmės ir skambėjimo polinksnių bei priešdėlių: *sē* „su“, pvz., *bhāī sē* „su broliu“, *hāth sē kamā* „su ranka daryti“; *sāth* „su, kartu“. Priešdėliai *sa-* ir *sah-* panašesni į lietuvių kalbos *sa-*: *sasvar* „kirčiuotas, su kirčiu“, *saśastra* „ginkluotas, su ginklu“ – skr. *sa-*, *sah-* „t. p.“

Liet. *ne* – hi. *na*, *nahī* „t. p.“ – skr. *na* „t. p.“.

Klausiamieji (bet ne santykiniai) įvardžiai ir prieveiksmiai hi. išlaikė priebalsį *k*: *kaun* „kas“, *kahā* „kur“, *kab* „kada“, *kitnā* „kiek“, *kaisā* „koks“ ir t. t.

Kai kurie hindi kalbos žodžiai yra neabejotinai lietuvių ir kitų ide. kalbų atitinkamų žodžių giminaičiai, bet juos patys indai pasiskolino iš persų-tadžikų kalbos: *śarma* „sarmata“, *śarmānā* „sarmatyti“, *garam* „šiltas“, *garmī* „vasara“ (plg. liet. *garas*), *lab* „lūpa“, *darvāzā* „durys“, *par* „sparnas, plunksna“, gardan „gerklė, gurklys“, *nā-xūn* „nagas“, *zamūn* „žemė“, *zamūndār* „žemdirbys“, *dāgnā* „prideginti“, priešdėlis *bē-* „be-“ (pvz., *bēśarma* „besarmatis“, *bēbhay* „bebaimis“, *bēpar* „besparnis“ ir kt.)

Hindi kalboje yra žodžių, fonetiniu požiūriu labai panašių į lietuviškus. Dažnai tai esti atsitiktinis sutapimas, bet gal kada paaiškės ir kurių nors genetinė giminytė,

nes atsitiktinių sutapimų negali būti labai daug. Dėl viso pikto čia pateikiama ir tokio tipo žodžių: *pakši* „paukštis“, *kathor* „kietas“, *bail* „bulius, jautis, buivolą“², *udāsī* „liūdesys“, *mastiśk* „smegenys“ (plg. *māstyti*), *barunī*, *baraunī* „blakstiena“, *kuhni* „alkūnė“, *tant* „tuntas“, *yah* (skaitoma *jē*) „jis, jie“, *aur* „ir“, *svāgat* „sveikas atvykęs (sveikinantis)“, *janma-jalā* „iš prigimties ydingas (plg. *žala*)“, *kil* f. (S.) „vini, ramentas, kylis, stulpas (plg. *kuolas*)“ ir kt.

Vietoj išvadų

Dar vertėtų pridurti pora pastabų apie lietuvių, hindi ir sanskrito kalbų fonetinius atitikmenis. Įprasta manyti, kad lietuvių dvibalsį *au* atitinka skr. *o*. Dažniausiai taip ir būna: *laukas* – hi. *lok* – skr. *lokás*, *rokás*; *austi* – hi. *ot* „audeklo apmatai, austas, pintas“ – skr. *otum* „austi“; *baudžia* – skr. *bodhyati* „baudžia, pamoko“; *kaušas* – skr. *kośas* „indas, statinaitė“, *šlaunis* – hi. *śronī* – skr. *śrōṇis*; *srautas* – hi. *srot* – skr. *srōtas* ir t. t. Bet ir hindi kalboje, ir sanskritė yra nemaža atvejų, kur lietuvių *au* atitinka *ū* arba *u*, ir ne visus juos galima paaiškinti balsių kaita. Pvz.: *saulė* – hi. *sūraj* – skr. *sūryas*; *aušra* – hi. *ūśā*, *uśā* – skr. *uśás*, *usrás*, *usrā*; *sausas* – hi. *sūkhā* – skr. *śúśkas*; *sausinti* – hi. *sukhānā* – skr. *śuśyati*; *augti* – hi. *ugnā* – skr. *úḡsati*; *raudā* – hi. *rudan*; *kaulas* – skr. *kulyam*; *jaunas* – *yuván*; *jaunuolis* – hi. *yuvak* – skr. *yuvakas* ir kt. Dar skr. yra keletas nelabai iškalbingų žodžių, kur lietuvių *au* atitinka skr. *āu*: *yāuti* „sumaišo“ (plg. liet. *jaũkia*); *kāuti* „šaukia, staugia“ (plg. liet. *kaũkia*); *yāuti* „pririša, pakinko“ (plg. liet. *jautis*); *skauti* „krapštydamas smulkina“ (plg. liet. *skaudūs* „greit lūžtantis, traškus, trupus“) (Urbutis, 1981, 83–4). Plg. dar *kaupas* ir pers. *kaufa-* „kalnas“. M. Vasmeris sieja *Dauguva* ir skr. *dhāutis* „upelis, šaltinis“ (Fasmer, I, 1986, 488).

Kalbininkai sunkiai randa žodžių, kur lietuvių kalbos dvigarsius *ul*, *um*, *un*, *ur* atitiktų analogiški kitų kalbų dvigarsiai. Z. Zinkevičius pateikia tik vieną pavyzdį: *jun-gia* – lot. *yungo* – skr. *yuñjāti* (1980, 83). Tokių atitikmenų galima pasiūlyti daugiau: *kurmis* – hi. *kūrma* – skr. *kūrmás*; *dulkė* – hi. *dhūl*, *dhūrā* – skr. *dhūlis*; *mulkis* – hi. *mūrkh* – skr. *mūrkhás*; *purvas* – hi. *purīś* – skr. *purīśam*; *kulšis* – hi. *kūlhā*; *kukurbezda-lis* – hi. *kukurmuttā*. Plg. dar *gumbas* – pers. *gumbād* „gumbas, išgaubtumas“ (hi. *gumbād* „guzas galvoje, kupolas“ yra skolinys iš persų kalbos). R. Trautmannas dar sieja liet. *urvas* ir skr. *ūrvás* „saugykla, patalpa, tvartas“ (Trautmann, 1923, 335). Kai kuriais atvejais dvigarsis susidarė pasikeitus skiemens ribai, pvz., *dulkė*, *purvas*. Galbūt kai kuriais atvejais ide. būta dubletinių šaknų. Pavyzdžiui, V. Mažiulis (1993, 142–143) mano, kad galėjo būti šaknys **kāul-* ir **kul-* (liet. *kaulas* ir skr. *kulyam*).

² Liet. *bulius* laikomas skoliniu iš germanų kalbų. Gal hi. *bail* skatintų dar pagalvoti apie šio žodžio kilmę.

COMMON LEXICAL ITEMS IN LITHUANIAN, HINDI AND SANSKRIT

Summary

It is not only linguists who know numerous common lexical items in Lithuanian and Sanskrit. But in a coherent text, one should make considerable effort to find some. It is a paradox, but Hindi texts and the spoken language are an easier source while searching for words common to Hindi and Lithuanian. There are a number of different reasons for this. First, Hindi has unbelievably numerous loan words from Sanskrit, therefore, numerous common items among Sanskrit, Lithuanian and Hindi exist presently, e. g., Lith. *smakras* – Hind., Skr. *śmaśru* 'chin'; Lith. *medus* – Hind. *madhu* – Skr. *mādhu* 'honey', etc.

Another portion of the common lexicon embraces native Hindi words (the so-called *tadbhava* layer). It includes common items absent in Sanskrit, e. g., Lith. *kulšis* – Hind. *kūlhā* 'hip'; Lith. *kupra* – Hind. *kūbar* 'hump'; Lith. *bėgiti* 'to run' – Hind. *bhāgnā* 'to run away'; Lith. *kukurbezdalis*, *kukurvelkis* 'puffball' – Hind. *kukurmuttā* 'mushroom', etc. Some of the Hindi words are more phonetically similar to Lithuanian words than to their Sanskrit counterparts: Lith. *tu* – Hind. *tū* – Skr. *tvām* 'you'; Lith. *naujas* – Hind. *nayā* – Skr. *navas* 'new'; Lith. *augti* 'to grow' – Hind. *uagnā* – Skr. *ūkṣati* '(he) grows up'; Lith. *ūdra* – Hind. *ūd* – Skr. *udrās* 'otter', etc.

There are other reasons, as well. Sanskrit has only the written form, while Hindi has both the written and spoken varieties. Contemporary Hindi is closer to everyday style, and this style is the most stable in the Indo-European languages. Sanskrit used to be an elite and purified language: therefore, the most common everyday words could have been avoided in it.

The article also includes a comparison of Lithuanian, Hindi and Sanskrit words according to semantic peculiarities. It also makes a couple of observations about the phonetic equivalents in all the three languages.

LITERATŪRA

Beskrovnyj, 1972 – Хинди-русский словарь под редакцией В. М. Бескровного, т. I–II, Москва: Советская энциклопедия.

Būga K., 1959, *Rinktiniai raštai*, t. II, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Dini P. U., 2000, *Baltų kalbos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Fraenkel E., 1955–1964, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, B. I–II, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Gamkrelidze, Ivanov, 1984 – Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс., *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, т. I–II, Тбилиси: Издание Тбилисского университета.

Kočergina, 1996 – Кочергина В. А., *Санскритско-русский словарь*, Москва: Филология.

Mayrhofer M., 1986–2001, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoirischen*, B. I–III, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.

Mažiulis V., 1988–1997, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. I–IV, Vilnius: Mokslas.

Monier-Williams M., 1994, *Sanskrit-English Dictionary*, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

Petrauskas J., Vidugiris A., 1985, *Lazūnų šnektos žodynas*, Vilnius: Mokslas.

Sabaliauskas A., 1990, *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.

Specht F., 1944, *Der Ursprung der indogermanischen Deklination*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Toporov, 1975–1990 – *Топоров В.Н.*, *Прусский язык*, т. I–V, Москва: Наука.

Trautmann R., 1923, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Trubačev, 1959 – *Трубачев О.Н.*, *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, Москва: Изд-во АН СССР.

Urbutis V., 1981, *Baltų etimologijos etiudai*, Vilnius: Mokslas.

Fasmer, 1986–1987 – *Фасмер М.*, *Этимологический словарь русского языка*, т. I–IV, Москва: Прогресс.

Zinkevičius Z., 1980, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, t. I, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Z., 1987, *Lietuvių kalbos istorija*, t. II, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Z., 1996, *Lietuvių kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir encikl. leidybos institutas.

Vilniaus pedagoginis universitetas

Lietuvių kalbotyros katedra

Įteikta

2002-12-05